

О.Л. Храмова-Баранова

ІСТОРИЧНІ ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ ВИДАНЬ З АРХІТЕКТУРИ
У ХХ СТ. ЗАСОБАМИ ГРАФІЧНОГО ДИЗАЙНУ

У статті розглядаються сторінки історії випуску спеціалізованих видань з архітектури у ХХ ст., репрезентованих засобами графічного дизайну. Використання їх як інформаційної бази для подальших розробок дизайну видань в Україні. Висвітлено деякі досягнення засобів графічного дизайну спеціалізованих видань з архітектури у ХХ ст. Аналізуючи матеріал, автори прийшли до висновку, що зібрані дані можуть бути використані для розробки нових форм та пошук нових засобів дизайну спеціалізованих видань. Мета статті полягає в тому, щоб виявити і виокремити основні етапи становлення і розвитку дизайну спеціалізованих архітектурних видань, означити перспективи розвитку візуальної мови і вибір засобів для втілення дизайнерських ідей у виданнях з архітектури в Україні.

Ключові слова: архітектура, культура України, графічний дизайн.

Для дослідження поставленої проблеми необхідно проаналізувати досягнення і недоліки в репрезентації спеціалізованих видань з архітектури в ХХ ст. На сьогоднішній день практично не існує досліджень з цієї проблематики, а спеціалізовані видання з архітектури не відображають розвитку цієї галузі. Значний доробок у вирішення цієї проблематики було зроблено А.С.Василенко в магістерській роботі «Графічні засоби популяризації національного стилю в друкованих виданнях 1920 — 1930 рр.» [1].

Аналізуючи архітектурні видання, які характеризують розвиток графічного дизайну видань, можна зазначити, що вони стали фундаментом для розкриття проблеми. Праці з архітектури О.К.Бурова «Об архитектуре», М.Й.Кресального «Софійський заповідник у Києві. Архітектурно-історичний нарис», О.Лесика «Охрана и рациональное использование памятников архитектуры», В.І.Пилявського «История русской архитектуры», Т.Ф.Саваренської «История градостроительного искусства» та багатьох інших стали вагомим внеском в історико-наукову інформаційну базу для подальшого вивчення дизайну спеціа-

лізованих видань, але для відтворення повної картини наявного матеріалу недостатньо [9-10; 13-14].

Мета статті полягає в тому, щоб виявити і виокремити основні етапи становлення і розвитку дизайну спеціалізованих архітектурних видань, означити перспективи розвитку візуальної мови і вибір засобів для втілення дизайнерських ідей у виданнях з архітектури в Україні.

Дизайн — це творча діяльність, метою якої є формування гармонійного предметного середовища, що найбільш повно задовольняє матеріальні і духовні потреби людини. Дизайн як нова професія виник у ХХ ст., однак дизайнерські основи завжди існували в предметній творчості, їх можна спостерігати в простих матеріальних формах минулого [3]. Архітектура — це мистецтво проектувати та будувати різноманітні будівлі, споруди та їх комплекси. Відомо, що зародження архітектури як виду мистецтва відбулося ще з давнини. Для організації простору використовували фундамент з формою прямокутника та кола. Це діаметрально протилежні фігури, де прямокутник означав матерію, а коло — духовний світ. З плином часу ці канони практично не змінилися. Можна навіть стверджувати, що в сучасному суспільстві неможливо знайти більш прості, лаконічні й водночас зрозумілі форми для вираження системності, порядку та конструктивності, що можливо використати як елементи для дизайну спеціалізованих видань.

Важливо зазначити вплив на дизайн видань мистецьких осередків Західної Європи (Париж, Мюнхен, Відень, Прага, Краків, Петербург) та США, де здобували освіту вітчизняні художники. Разом з монографіями і підручниками змінювалася подача журналів і періодики. Перші зарубіжні журнали з архітектури з'явилися в Англії, це були — лондонські тижневики «Architect and Building News» (видається з 1869 р.) і «Architect's Journal» (видається з 1895 р.), в США — «Architectural Forum» (видається з 1892 р. у Нью-Йорку). Тематика цих видань не виходила за межі питань архітектури. Після революції 1917 р. інтенсивний розвиток архітектурної думки сприяв зростанню уваги до архітектурної періодики. Наприклад в СРСР випускалося більше 20 архітектурних журналів, у тому числі «Сучасна архітектура». Видавалися щомісячні архітектурні журнали, які висвітлювали питання архітектури і будівництва окремих союзних республік, наприклад «Будівництво і архітектура Узбекистану» (Ташкент), що виходив з 1960 р. на узбецькій і російській мовах [11; 14-15].

На початку ХХ ст. спеціалізовані архітектурні видання були під впливом модернізму, а згодом конструктивізму. Далі на репрезентацію видань вплинули стилі мистецтва від абстракціонізму і супрематизму до еkleктики. Майстри графічного дизайну знаходили шляхи вирішен-

ня проблеми подачі спеціалізованих видань. Наприклад, в Україні на початку ХХ ст. розвиток національного руху стимулював відродження національних традицій, тому об'єднуючою ланкою між графікою та архітектурою у виданнях стало використання національних мотивів і архітектурними, зооморфними і рослинними елементами. В архітектурних виданнях часто публікувалися документи з вивчення пам'яток старовини і їх історія, причому українською мовою, що теж вплинуло на графічний дизайн видань.

Наприклад, графіка першої третини ХХ ст. стала являти собою цілісне, принципово нове явище в історії українського мистецтва, розвиток якого зумовлений активним національно-культурним рухом [8; 16]. Графічне оформлення видань 1950-х рр. характеризується використанням елементів класичного стилю. Наприклад, праця «Нариси історії архітектури УРСР», 1957 р. [6] має великий формат, шрифт використано класичний із засічками, в оформленні мають місце вставки з графічними роботами та невеликими знаковими композиціями орнаментики і рослинними елементами. Для ілюстрацій використовувалася двоколірна гравюра і вагоме значення приділялося буквиці. В книзі «Зодчество Украины», 1954 р. [4], оформлення має елементи радянської символіки, про що свідчить використання в декорі сторінок верхнього колонтитулу з фризом на якому зображена п'ятикутна зірка. Такі ж елементи використовували для зовнішнього оформлення екстер'єру архітектурних споруд цього періоду. Оформлення матеріалу подане в чорно-білій гамі з використанням фотоматеріалів, вводилися невеликі вставки з проектами забудов, а форцзас подано з рослинно-орнаментальним фризом.

Визначною подією стало видання книги «Софійський заповідник у Києві», 1961 р [9]. У виданні представлені матеріали авторської графіки, фотографії. Рисунки підписувалися відповідно до дати створення і обов'язково вказувався автор. Невід'ємною частиною книги стали креслення фасадів і архітектурних елементів. Обкладинка виконана тисненням з типовою для українських майстрів гравюрою. Використані кольори — синій, чорний та золотий, що відображають духовну сутність архітектурного комплексу. Змістовною роботою можна вважати «Нариси історії архітектури УРСР», 1962 р [7]. Для оформлення цього видання характерно спрощення та лаконічність форми, відчутна різниця між післяреволюційним і радянським періодами. Оскільки Академія архітектури була реорганізована у Академію будівництва і архітектури УРСР, то головна увага була приділена будівництву. В даному випадку можна прослідкувати чіткий перехід до конструктивної подачі інфор-

мації, основна увага надана таблицям, нововведенням, що позначилося на зовнішньому вигляді видання.

Важливі матеріали щодо розвитку графічного дизайну спеціалізованих видань зібрано у каталогах виставок, що проходили в Галичині на початку ХХ ст., у статтях періодичних видань, де висвітлювалася діяльність архітектора, промисловця і громадського діяча І. Левинського тощо. Незважаючи на активність у випуску періодичних видань з архітектури, у 1960–1970-х рр. дизайн цих видань був однотипний і не відображав сутності. Адже їх головна задача не лише надавати певну словесну інформацію, але й відображати візуальний ряд її практичного застосування, і саме для цього необхідний дизайн [1-2; 10].

Розвиток графічного дизайну спеціалізованих видань з архітектури у ХХ ст. можна поділити на етапи з визначеними особливостями, а саме:

1. Особливостями техніки художньо-графічного оформлення книги 1918–1933 рр. є дотримання законів графіки, що передбачають чіткість та ясність форм, контурів, розчерків. Центральна ідея оздоблення — народний мотив з рослинних орнаментів у кожній графічній формі (графічні елементи неповторні, особливі у своєму виконанні, об'єднані єдиним духом, де простежується українська традиція виконання рушників, малярство, гончарство). Застосування мотивів народної витинанки, що трохи нагадує гравюру на дереві, звернення до української народної творчості, відродження традиції і домінування народної символіки.

2. Для періоду 1933–1957 рр. характерними є жорстка цензура в усіх друкованих виданнях, через що було втрачено національний колорит книг. Домінувало використання революційної символіки в оформленні (п'ятикутна зірка, червоний колір), чіткість та однозначність образів, які не несли змістовного підтексту чи натяку на національне, стримана графіка (лінорити та чорно-білі гравюри), фото-матеріали, класичні шрифти, які були популярні в енциклопедичних виданнях.

3. Пovoєнний період до 1991 р. відзначався тим, що не було певної системності в дизайні видань. Почали більш вільно використовуватися національні шрифти (наближені до козацького та старослов'янського, що кардинально відрізнялося від попереднього періоду). Застосовувалась багатша орнаментика та з'явився елемент експерименту з формою і форматами, повернулися національні мотиви та образи в оздобленні ключових складових книги і розпочалось активне використання фотографії чорно-білої і кольорової.

4. Незалежна Україна відкрила нове дихання в історії дизайну українських архітектурних видань і з 1991 р. характерним стало використання нових технічних засобів та прийомів для оформлення. Книги почали набувати ознак журнального оформлення, надавала перевага західній стилістиці, шрифти стали більш зручними для швидкого читання, використовували міксування кирилиці з латиницею.

Дослідження графічного дизайну спеціалізованих видань з архітектури показало, що художньо-графічне оформлення видань не завжди характеризувало зміст видання. В статті виявлено і виокремлено основні етапи становлення і розвитку дизайну спеціалізованих видань, означено перспективи розвитку візуальної мови і засоби для втілення дизайнерських ідей у виданнях з архітектури в Україні.

Список використаних джерел

1. Василенко А.С. Графічні засоби популяризації національного стилю в друкованих виданнях 1920 — 1930 рр. / Магістерська робота. — Черкаси: ЧДТУ, 2012.
2. Всеобщая история архитектуры: в 12 т. / отв. ред. О.Х.Халпахчян. — М.: Изд. лит. по строит., 1970. — Т. 1: Архитектура Древнего мира. - 511 с.
3. Даниленко В.Я. Дизайн. Підручник. - Харків: ХДАДМ, 2003. - 320 с.
4. Зодчество Украины. Сборник / Ред. Головки Г.В. — К.: Изд. Академии архитектуры Украинской ССР, 1954. — С. 57-76.
5. История древнего мира / под ред. В.И.Владимирова. — М.: Изд. Акад. архитектуры, 1944. - 203 с.
6. Нариси історії архітектури Української РСР (Дожовтневий період) / під ред. Заболотного В.Г. - К.: Держ. вид. літератури з будівництва та архітектури УРСР, 1957. - 632 с.
7. Нариси історії архітектури Української РСР (Радянський період) / під ред. Заболотного В.Г. - К.: Держ. вид. літератури з будівництва та архітектури УРСР, 1962. - 480 с.
8. Київ: Провідник / За ред. Ф.Ернста. — К.: 1930. - 797 с.
9. Кресальний М.Й. Софійський заповідник у Києві. Архітектурно-історичний нарис - К.: Держ. вид. літератури з будівництва та архітектури УРСР, 1960. — 154 с.
10. Лесик А. Охрана и рациональное использование памятников архитектуры. — Л.: Вища шк.: 1987. - С. 128.
11. Пам'ятки архітектури та містобудування України: Довідник Державного реєстру національного культурного надбання / За ред. А.П.Мардера. — К.: Техніка, 2000. — 328 с.
12. Памятники градостроительства и архитектуры Украинской ССР: Ил. Справочник-каталог: в 4-х т. / Гл. ред. Н.Жариков. — К.: Будівельник, 1983. — Т. 1. — К.: Киевская область, 1983. - 160 с.

13. Пилявский В. И. История русской архитектуры: учебник для арх. спец. вузов / В.И.Пилявский, А.А.Тиц, Ю.С.Ушаков. — Л.: Стройиздат, 1984. - 512 с.
14. Саваренская Т.Ф. История градостроительного искусства / Т.Ф.Саваренская, Д.О.Швидковский, Ф.А.Петров. — М.: Архитектура, 2004. - 392 с.
15. Степанов Е. Социальная реклама в России: генезис, жанры, эволюция. — М.: Вест-Консалтинг, 2006. - 120 с.
16. Шуази О. История архитектуры: пер. с франц. / О.Шуази; под общ. ред. Ю.К.Милонова. — М.: Изд-во Всесоюз. акад. архитектуры, 1937. — Т.1. - 574 с.

References

1. Vasylenko A.S. Hrafichni zasoby populyaryzatsiyi natsional'noho stylyu v drukovanykh vydannyakh 1920 — 1930 rr. / Mahisters'ka robota. — Cherkasy: ChDTU, 2012.
2. Vseobshchaya ystoriyya arkhitektury: v 12 t. / otv. red. O.X.Khalpakhch'yan. — M.: Yzd. lyt. po stroyt., 1970. — T. 1: Arkhitektura Drevneho myra. - 511 s.
3. Danylenko V.Ya. Dyzayn. Pidruchnyk. - Kharkiv: KhDADM, 2003. - 320 s.
4. Zodchestvo Ukrainy. Sbornyk / Red. Holovko H.V. — K.: Yzd. Akademyy arkhitektury Ukrainy SSR, 1954. — S. 57-76.
5. Ystoriyya drevneho myra / pod red. V.Y.Vladymyrova. — M.: Yzd. Akad. arkhitektury, 1944. - 203 s.
6. Narysy istoriyi arkhitektury Ukrayins'koyi RSR (Dozhovtnevyy period) / pid red. Zabolotnoho V.H. - K.: Derzh. vyd. literaty z budivnytstva ta arkhitektury URSR, 1957. - 632 s.
7. Narysy istoriyi arkhitektury Ukrayins'koyi RSR (Radyans'kyy period) / pid red. Zabolotnoho V.H. - K.: Derzh. vyd. literaty z budivnytstva ta arkhitektury URSR, 1962. - 480 s.
8. Kyiv: Providnyk / Za red. F.Ernsta. — K.: 1930. - 797 s.
9. Kresal'nyy M.Y. Sofiy's'kyy zapovidnyk u Kyievi. Arkhitekturno-istorychnyy narys - K.: Derzh. vyd. literaty z budivnytstva ta arkhitektury URSR, 1960. — 154 s.
10. Lesyk A. Okhrona y ratsyonal'noe yspol'zovanye pamyatnykov arkhitektury. — L.: Vyshcha shk.: 1987. - S. 128.
11. Pam'yatky arkhitektury ta mistobuduvannya Ukrainy: Dovidnyk Derzhavnoho reyestru natsional'noho kul'turnoho nadbannya / Za red. A.P.Mardera. — K.: Tekhnika, 2000. — 328 s.
12. Pamyatnyky hradostroytel'stva y arkhitektury Ukrainy SSR: Yl. Spravochnyk-kataloh: v 4-kh t. / Hl. red. N.Zharykov. — K.: Budiveln'nyk, 1983. — T. 1. — K.: Kyevs'kaya oblast', 1983. - 160 s.
13. Pylyavskyy V. Y. Ystoriyya russkoy arkhitektury: uchebnyk dlya arkh. spets. vuzov / V.Y.Pylyavskyy, A.A.Tyts, Yu.S.Ushakov. — L.: Stroyizdat, 1984. - 512 s.

14. Savarenskaya T.F. Ystoryya hradostroytel'noho yskusstva / T.F.Savarenskaya, D.O.Shvydkovskyy, F.A.Petrov. — М.: Arkhytektura, 2004. - 392 s.
15. Stepanov E. Sotsyal'naya reklama v Rossyy: henezys, zhanгы, evolyutsyya. — М.: Vest-Konsal'tynh, 2006. - 120 s.
16. Shuazy O. Ystoryya arkhytektury: per. s frants. / O.Shuazy; pod obshch. red. Yu.K.Mylonova. — М.: Yzd-vo Vsesoyuz. akad. arkhytektury, 1937. — Т.1. - 574 s.

Стаття надійшла до редакції 25.07.2014 р.

Е.Л. Храмова-Баранова

Исторические этапы становления изданий по архитектуре в XX столетии средствами графического дизайна

В статье рассматриваются страницы истории специализированных изданий по архитектуре в XX веке, репрезентивных способами графического дизайна. Что может использоваться как информационная база для дальнейших разработок дизайна изданий в Украине. Показано некоторые достижения графического дизайна специализированных изданий по архитектуре в XX веке. Анализируя материал, авторы пришли к выводу, что собранные данные могут быть использованы для разработки новых форм и поиска новых средств дизайна для специализированных изданий. Цель статьи в том, чтобы проанализировать информацию и выделить основные этапы развития дизайна специализированных архитектурных изданий, а также показать перспективы развития визуального языка и выбор средств для осуществления дизайнерских идей в изданиях по архитектуре в Украине.

Ключевые слова: архитектура, культура Украины, графический дизайн.

E. Khramova-Baranova

Historical stages of becoming of editions from architecture in XX of century by facilities of graphic design

In article pages of history of graphic design of specialized editions on architecture in the XX century are considered. That can be used as information base for further development of design of editions in Ukraine. It is shown some achievements of graphic design of specialized editions on architecture in the XX century. Analyzing a material, authors came to a conclusion that collected data can be used for development of new forms and search of means of design of specialized editions. The purpose of the article to review the information and provide the main stages of the design of specialized architectural publications, as well as show prospects for the

development of Visual language and the choice of means for the implementation of the design ideas in magazines on architecture in Ukraine.

Keywords: architecture, culture of Ukraine, graphic design.